

LITERATURA

BESZÁMOLÓ A SZELLEMI ÉLETRŐL

Szakleltár VI b 2

Reginal Marsh vázlata a New-York Public Libraryből.

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

VI. ÉVFOLYAM, I. SZÁM.

BUDAPEST, 1931 MÁJUS

ÁRA 1 PENGŐ

A gyermek nem akar hinni...

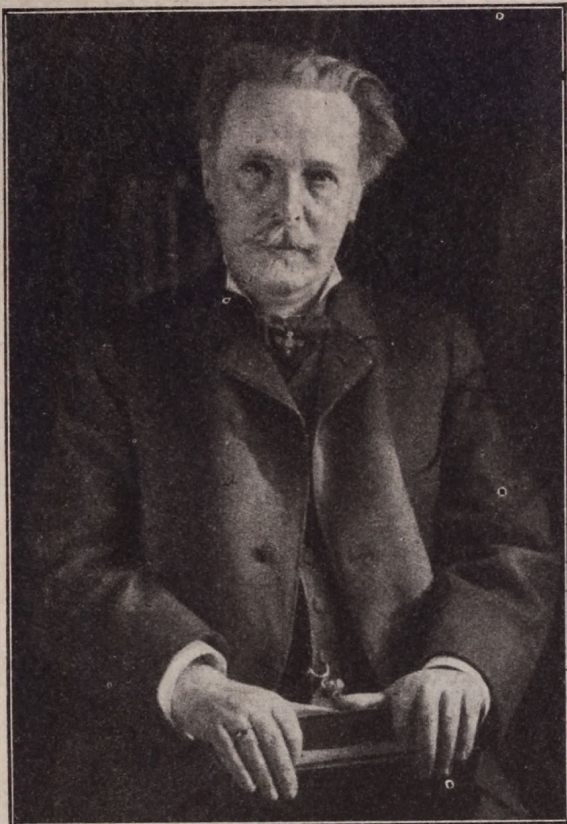
Jegyzetek az ifjúsági irodalom megvilágításához.

Az elmúlt esztendő nyarán harmadszor ülésezett az az igen tiszteletre méltó egyesülés, amely a világ katolikus ifjúsági íróit és kiadóit foglalja magában. A kongresszus Budapesten folyt le s azok az előadások és beszámolók, amelyek a programmon szerepeltek, jórészt ugyanazt tartalmazták, mint a mai pesti kereskedővilág beszélgetései: panaszt. Panaszkodtak ezek a kitűnő urak és hölgyek s panaszuikat egyetlen tagadó mondatba foglalhatjuk össze: a gyermek nem akar hinni.

Ne gondoljuk azonban, hogy a katolikus ifjúsági írók és kiadók talán a vallás és az erkölcs szempontjából vádolták a Magyar gyermekét hitetlenséggel. Nem, a baj szerintük még sokkal mélyebben van. A gyermek nemcsak az irodalommal és a neveléssel szemben öltötte fel a kételkedés fegyverzetét, hanem a felnőttek egész világával szemközt megrendült a gyermekhit alapja s beláthatatlan következmények sorozatát indította meg ez a világszerte megállapított pszichológiai jelenség.

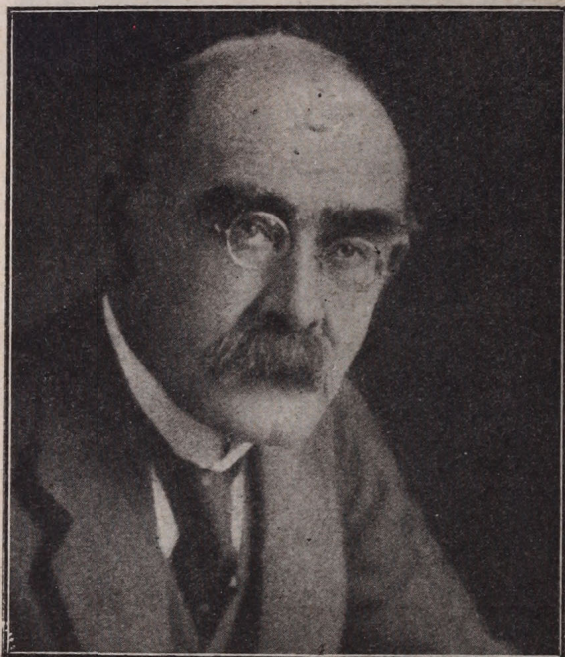
Érdekeseen egészítette ki ezt a megállapítást az a cikk, amelyet Francis Kay, kitűnő amerikai író és publicista írt néhány hónappal ezelőtt a *New York Times* irodalmi mellékletében. Néhány mondata csaknem szó szerint ismétli a konzervatívnak nevezhető ifjúsági irodalom képviselőinek panaszát.

— Mesélni kezdtünk a gyermeknek — írja Francis Kay — és azt hittük, ha autóról, felhőkarcolóról, banditákról vagy tigrisvadászatról szól a mesénk tündérek és cigányrabságba került hercegfiúk helyett, már minden rendben van. Gügyögtünk úgy, mint eddig — ha nem is ispilángi rózsáról, hanem a benzinkútról. És amikor hiába vártuk a hatást, amikor észrevettük, hogy a mai gyermek fölényesen és idegenkedve áll a nagyok világa fölött és lenézi a nagyok játékát, háborút, szerelmet és a technika alkotásait, akkor kapkodni kezdtünk, ahelyett, hogy magunkban kerestük volna a hibát. Talán mindenkor elmondotta, de talán egyetlen korban sem volt olyan igaz, mint ma, hogy a felnőtt és gyermek között szédítően mély a szakadék s ma már hiába vetjük át a romantika színes üveghídját, hiába keresünk új ösvényeket, nagyon ritkán sikerül a gyermeklelket meghódítanunk, vagy akár csak megközelítenünk.

Karl May

Pedagógusok, írók, filozófusok és lélekébüvárok — az orvosokról nem is szólva — majdnem minden nyelven alátámasztották, támogatták ezt a megállapítást. Valahogy szemébe kell néznünk ennek a különös jeienségnek, amelyet — ha később is, gyengültebben is — a magyar irodalom problémái között is észre kell vennünk. Mert ma, amikor frázisok és elkopott jelszavak nélkül

Kipling

is tudnia kell mindenkinek, hogy elsősorban hitre van szükség, csaknem katasztrófa a katolikus világszövetség szónokainak kicsit melankólikus és kicsit feiháborodott megállapítása: a gyermek nem akar hinni...

*

Hát mi is volt az, amikor a gyermek valamikor hitt, amiben hinnie kellett? Királykisasszonyt szabadító lovagokban és mesebeli szörnyetegekben... Abban, hogy a jóság mindig megkapja a maga jutalmát és a gazság elnyeri büntetését. Sokat szenvedtek a gyermekhősök: Copperfield Dávidot megkínózta az iskolamester és szívfacsaró, könnyeket fakasztó volt a „Gyermekszív rejtelmek” kis hősenek szenvedése

is. Hinni kellett abban, hogy a hősök tényleg hősök voltak, hogy a valóság-nak kézzelfogható és gyakran nagyon szürke világán túl van egy másik, izgatón valószínűtlen és a véletlenre épült világ is, — de ebbe a világba csak azok juthatnak, akik megérdemlik a kalandok teljét. És később is, amikor már világrészekkel, meg világot váltó találmányokkal játszott Verne, Karl May, vagy a többi kitűnő német úr fantáziája, akkor is hinniök kellett ezeknek az uraknak, hogy a hős hős marad Kurdisztán piszka vagy az angol lord köznapí köntöse alatt is.

Mindezeknek az írásoknak egyetlen alapjuk és létjogosultságuk a gyermek hite volt. Ha nem hitte el, hogy Robur léghajója csakugyan repült s a Nautilus csakugyan rohant a tenger alatt, ha nem volt róla meggyőződve, hogy Old Shaterhand-May Károly a világ legbátrabb, legerősebb, legokosabb és legesodálatraméltóbb embere, akkor semmit sem értek a kalandok, a bőven osztott leírások és az erkölcsi tanítások, amelyeket sokezer éve igyekszik a mese cukros hüvelyébe bujtatott keserű orvossággként a gyermekléleknek beadni minden ifjúsági író.

Egészen addig, amíg ez a világ egészen más volt, mint a valóság világa, amíg nem akadtak repülőgépek és tengeralattjárók, amelyek tökéletesebbek voltak és kézzelfoghatóbbak, mint Verne legmerészebb álmái, addig minden rendben ment. De itt valahol, a valóság és a mese határán, megzavarodott a gyermek lelke a romantika és a praktikum mesgye-területének kettőssége miatt. Nem értette a dolgot és itt kezdődött a hitetlenségi periódus: mert már

nem tudta, mi a mese és mi a valóság, nem hitt egyiknek sem — mert nem tudott mindakettőnek hinni.

Ebben az időben, a század hajnalán, kezdődhetett a gyermek lelkéért való küzdelem, amelynek során egész sereg csodálatos irodalmi mű született meg; de igazán revelláló, korszakot jelentő hódítást nem sikerült elérnie egyetlen nemzet egyetlen írójának sem. Más eszközökkel kellett hát próbálkoznia...

Az új eszközök után való kutatás legsikeresebb útjának mottóját — kiesít elkésve — egy nemrég megjelent könyv formulázta meg címében. „Meséljünk Marikáról Marikának!” — követeli *ego* könyve és a jelszót talán senki sem szögezte le olyan határozottan, mint ez a kedves kötet. Persze, a legutolsó húsz év gyermekirodalma váltig erre törekedett külföldön s nálunk itthon egyaránt.

Kevesen tudják, hogy a híres *Jungle Book*, Kipling legjobb könyve, eredetileg Angliában és indiai angol iskolákban nevelkedő hindu fiúcskák számára készült külön, és amikor Kipling megírta a *Stalky and Co.*-t, amely az angol iskolai életről adott vídám és igazságos krónikát, egyszerre nyilvánvalóvá lett ennek az új iránynak megokoltsága. Meséltek is a gyerekekről a gyerekeknek untig! Életszaga lett minden gyermekkönyvnek s ha ki is virágoztak ebből a talajból olyan remekművek, mint Móricz Zsigmond „Légy jó mindhalálig”-ja (amely persze, nem tudatosan szolgálta ezt a célt, hanem az emberábrázolás örök, fenséges eszközeivel dolgozott), vagy Molnár Ferenc „Páluccai fiúk”-ja, végeredményben ez sem maradhatott meg annak, amit a gyerekek akart. Mert ezek a könyvek a béke éveinek gyermekeiről szóltak, vagy elmúlt korok ifjúságáról adtak híradást; és ha még olyan is akadt köztük, mint Speyer klasszikussá vált *Kampf der Tertia*-ja, akkor sem kerülhették ki azt a türelmetlen gesztust, amellyel a kétkedő gyermek eltaszítja őket magától. Értsük meg jól, nem azért taszítja el, mert nem tetszenek neki, hanem azért, mert nem tud nekik hinni, tette már nem tudják készíteni, elhatározásra nem bírják, — nem meggyőző irodalom ez, ha százszor is irodalom...

André Maurois

*

Aztán persze jött a túlzás. Már nem a ma gyermekének írtak, hanem annak a Robot-figurának, amelyet mindenféle pszichoanalitikus módszerrel komponáltak össze. Főképp Németország és Amerika vezetett ezekben a sokszor kínosan ízléstelen tákolmányokban. A tündér már nem aranyzsákot vagy terülasztalkát ajándékozott a kisfiúnak, hanem motocyklist és ingyenpályolyt a hatnapos kerékpárversenyre. És Oberon, a manókirály, tőzsdei tippekkel

látta el a wallstreeti bankár gyermekét, hogy édesapjának jó legyen az emésztése és ne nyögjön álmában. Képtelennél képtelenebb figurák születtek és a „megrendelt históriák“, ahogy az egyik német író ilyenfajta történeteit elkeresztelte, természetesen megbuktak. A gyermek nem akarta, hogy kiismerjék és főképp nem akarta, hogy beleállítsák abba a korba, amelyben talán legnehezebb gyermeknek lenni . . .

Még talán azok a könyvek közelítették meg legjobban itt az alapul veendő, végeredményben nem egészségtelen ideát, amelyekben maga a gyermek mesélt és szólalt meg. A newyorki *Putnam* vándorútra vitte kisfiát és megíratta vele, amit látott s amikor a könyvnek nagy sikere volt, egész sorozat könyvet adott ki, amelyet fiúk írtak fiúknak. Németországban a nemrég megindult *Fahrtenbücher*-sorozat csak fiúkról szól és ezek a könyvek hamar népszerűek lettek.

Népszerűek, — de valahogy az a rajongó szeretet, amellyel a múlt század gyermeke De Amicis, Dickens vagy Verne alakjait övezte — ez a különös lelkesedés és hit, amely elsimította az írás esetleges fogyatékoságait, elfeledtette a valószínűtlenségeket — ez a szeretet hiányzik.

Vannak aztán olyanok, akik egészen külön utakon járnak s akikben valahogy dereng már a gyermeki hit elnyerésének új ideája. Két ilyen név tűnt fel az utolsó évek gyermeki irodalmának annyira bő termésében: a francia *Maurois* és az angol *Hugh Lofting* neve.

Maurois egyetlen könyvet írt, amely az ifjúságot, a gyermeket érinti, de ez a könyv valahogy különös revelláció. Rossz tanuló kislányról szól, aki álmában furesa tündérországba jut. A mese valósággá válik itt, a valóság mesévé: a közlekedési rendőrből fáraó lesz és a piramisból felhőkarcoló. Bájos és természetesen kalandok sorozata a könyv, amelynek nagy sikere volt mindenütt, épp azért, mert nem akart szidni és tanítani s mert, amikor a rossz kislányból jó kislány lett, bezárult előtte az álmok országa. Ez a finom költői gesztus nem csak szimbolum, hanem szinte meghajlás a mai gyermek zaklatott, üzött, ritkán megértett lelke előtt.

Hugh Lofting egész sorozat könyvet írt s a *Dolittle Books*-okat a világnak majd minden kultúrnyelvére lefordították. A mosolygó, amerikai származású, Angliában élő író a gyermek lelkén keresztül próbálta megírni az életet. Dolittle doktor, az állatok barátja, aki elfordul az emberektől („mert rosszak és ostobák“), öreg papagája révén megtanulja az állatok nyelvét s épp ezért a világ leghíresebb állatorvosa lesz. Olyan apróságok vannak benne, amelyek egészen a gyermekpsziché szerint készültek. Afrikában nagy járvány tör ki a majmok között, akik fecskét küldenek Dolittle doktorhoz, hogy segítsen rajtuk. Csakhogy Dolittle doktornak nincs pénze. Elmegy a tengerpartra és — kölcsönkér egy hajót egy tengerésztől. Ez a parányi részlet mutatja Lofting fölényes írásművészetét: tudja, hogy a gyermek semmi valószínűtlent nem talál abban, ha valaki hajót kér kölcsön és kap kölcsön, viszont gondosan ügyel arra, hogy a mese végén a tengerész elsüllyedt hajója helyett másik, nyilván szebb hajót kapjon vissza. Lofting maga illusztrálja könyveit egészen új, érdekes stílusban és azt hiszem, ő törte a legnagyobb részt a gyermek hitelenségének kínai falán.

Mert ez a fal még mindig áll és úgy látszik, lebontani sohasem fogják. Sokkal könnyebb ezt a problémát szétteríteni, mint megoldást ajánlani. Annyi bizonyos, hogy valami közönséges kompromisszum semmi esetre sem lesz jó. Nem lehet a múlt idők érzelmes gyermekét a mai józan és sokszor fölényes gyermekkel összebarátkoztatni; nem lehet regényt írni, amely egyszerre

nyújtja a szenvedésnek és a technika győzelmének romantikáját. Új romantikát kell a gyermeknek adnunk, olyan romantikát, amelyben hisz.

Sohasem volt olyan nagy hivatása a gyermekirodalomnak, mint ma, amikor a csilingelő versikék és erkölcsnemesítő történetek helyett sokszor az élet pofozza már az iskola padjaiban a kegyetlen igazságok egész sorát a gyermekbe. Valahogy ugyanazt kellene adnunk, amit a „felnőttek” irodalma (ha ugyan ilyen határt egyáltalán vonhatunk) akar: menekvést az élettől és mégis az életet.

Mindenki, aki közvetlenül foglalkozott és foglalkozik a gyermekkel, türelmetlenül várja ennek az irodalomnak a megszületését. Nemesak a gyermek kell, hogy higgyen — rajta keresztül a pedagógusnak is hitet kell adnunk...

Tábori Pál dr.

A TÖRTÉNELEM VILÁGA

Gáspár István dr.: A vásárok történeti fejlődése Nyugat- és Közép-Európában.

(Gergely R. kiadása, Budapest, 1931. 71 oldal.) Szádeczky, Hómann és Miskolczy egy-egy könyvén kívül alig akad a magyar szakirodalomban munka, amely a közgazdasági életnek egyik legfontosabb tényezőjéről, a vásárokról nyújtana világos képet; sőt azt mondhatjuk, hogy monográfia-szerűen nálunk ez a téma egyáltalán nem nyert feldolgozást. A magyar kultúrhistoria tehát köszönettel tartozik a könyv szerzőjének, hogy alapos munkájában feltárja egyrészt a vásárok keletkezésének okait és történeti fejlődését Európa fontosabb államaiban; majd részletes vizsgálat tárgyává teszi a vásárral egybefüggő jogrendszert külföldön és nálunk. Végül könyvének legjelentősebb fejezete a nemzetközi vásárok kultúrafejlesztő és internacionális nemzetgazdasági szerepét boncolgatja; különös szerep jut e téren a Dunamente történeti szerepének, valamint a nemzetközi híres könyvvásárok történeti fejlődésének.

Schmitthenner, Paul: Krieg und Kriegsführung im Wandel der Weltgeschichte.

(Museum der Weltgeschichte. Athenajon-Verlag, Potsdam. 452 oldal, 333 részben színes képpel és táblával.) Ez a nagyértékű munka a háború kultúrfilozófiáját nyújtja egyrészt, másrészt igazán kiválóan összeválogatott illusztrációs anyagával pompás dokumentációt nyújt úgy *pro* mint *contra*. Persze mingyárt előre kell bocsátanunk, hogy a szerző elvi álláspontja szerint

a háború politikai (sőt bizonyos értelemben kulturális!) szükségesség s a Pax Humana-ra irányuló törekvések szerinte elvileg reménytelenségre vannak kárhoztatva. Csupán arról lehet szó, hogy ereje tompíttassék, hogy ritkábbá tegyék vagy esetleg elkerülhessék, de végleg kiirtani nem lehet, csak akkor, ha az egész föld kerekége „egy egységes világbirodalom szürke despotasága” alatt nyögne. A haladó pacifizmusnak a szerző is híve, de csak akkor, ha nem csontosodik el ideológiává vagy dogmává, hanem ha csupán egy józan, belátó politikának egyik fegyverévé lesz. Ebből az elvi alaphő kiindulva ismerteti a szerző előbb az ősháborúk korát, majd az átmenetet a kultúrháborúkhöz, amelyeknek első szimbolumai az íj és a kard. Ebben az első korszakban vándorháborúságok jellemzik a helyzetet s ennek megfelelően a ló és a nyíl döntik el az ütközeteket. A vándorháborúk jelentőségét vizsgálja földrajzi, gazdasági, államalakulási és társadalomalkotó szempontból. A kultúrháború egy következő etapja a kard és a lándsa szimboluma alatt indul meg s itt külön-külön vizsgálja a szerző a gyalogság és a lovasság szerepét úgy a védelem, mint a támadás szemszögéből. A harmadik etap a távolra ható fegyvernek felkerülésével köszönt be. Itt külön értékeli a szerző az ütközet és a csapatzvezető, majd a háború és a hadvezér egymáshoz való viszonyát. Ezen a fejlett fokon egyúttal visszatekint a háborús szokásjogok és az erkölcsökre való visszahatásuknak fejlődéstörténetére is. Végül az újkor háborús technikáit ismerteti: a 18. század elejéig dívó ú. n. abszolút háborút és az azóta dívó (s a szerző által eléggé furesen elnevezett) „civilizált” (elgittet) háborút. Rendkívül gazdag irodalmi forrástanulmány a kötetnek külön értéke.